

Gürcüstan'da Sultan III. Murad'ın Büstü Bulundu

Tsisana ABULADZE*

Asplıdza bölgesindeki Mektseva köyünde yaşayan 83 yaşındaki Vasıl Papıdze, geçen yıl Ağustos ayında bahçesinde çalışırken elindeki tarım aleti toprakta sert bir şeye takıldı. Onun, üç santimetre kalınlığında sert deri bir kumaş sarılmış bir eşya olduğu ortaya çıktı. Bulan kişi önce bir korkuya kapıldı, ancak merakını yene-meyerek içini açtı. İçinden, antik büst modelinde ağaçtan yapılmış, beline kadar çıplak bir erkek heykeli çıktı. Büstün arkasında Osmanlıca yazı vardı. Bakan Sultan Mu-ra[d] ve tarih 1585-1595 yazıyordu.

Vasıl Papıdze'nin oğlu Zura-b bey benimle görüştü. Büstün bilgisayardaki fotoğraflarını da gösterdi. Bir süre sonra da büstün kendisini getirip bana gösterdi. Sanatın ender örnek-le-rinden biri olan bu büst bende hayranlık uyandırdı ama birçok soru işaretli de bıraktı. İslamın insan ve hayvan şekillerinin yapılmasını yasaklaması, dekoratif sanatın gelişmesini ve figüran motiflerin yapılmasını sağ-ladı. Bitki motifleriyle işlenmiş el yazıları özellikle de sultanla-rın sipariş verdikleri ya da onla-ra armağan olarak yapılanlar hayranlık uyandırıyor. Hat sanatı da güçlü bir sanat idi. Osmanlıca Hatt-ı Hüsnü 28 el yazısı tanınmaktadır. Sanatsal düzenlemeler açısından sülüs, reyhan, küfi ve divan-icelisi kul-lanılıyorlardı. El yazmalarını kopya edenler her za-man kimliklerini belirtiyorlardı, sanatçı ise belirt-miyordu. Bu yüzden de kopya edenlerin tarihten kalma hat sanatı ve hanedanlık ekolleri vardır, san-atçıların ise yok sayılır. Üstelik, Osmanlı el yaz-maları eserlerinde, belirginliği, konu çeşitliliği, renk uyumluluğu ve hatların düzgünlüğüyle göze batan muhteşem minyatürler bulunmaktadır (Türk minya-türü ile ilgili birçok bilimsel çalışma yapılmıştır).

Bilinmiyor ki, Sinan Bey Sultan II. Mehmed'in resmi-ni çizmiştir. Reis Haydar Nigâr II. Selim'in portre-sini yapmıştır. Sultan III. Murad'ın kapısına Usta Osman hizmet ediyordu. Türkler ressamlığı İtal-yan'lardan öğreniyorlardı. Fatih Sultan Mehmed'in davetliyle İtalyan Cennile Bellini İstanbul'da çalış-ıyordu. Türk ressam, Özbek asıllı Baba Nakkaş'a ressamlığı, Venedikli Pauls öğretiyordu. Çok sayıda Avrupalı ressam İstanbul'da yaşıyordu. Osmanlı te-malarında oluşturulan resimleri, minyatürleri, port-releri ve peyzajları onlar Avrupa'ya götürdüler. Ben, geç orta yüzyıllarda oluşturulan Osmanlı Sul-tanlarının renkli portrelerini gördüm. Ancak onların heykel-leri hakkında hiçbir şey duyma-dım. Şimdi de özellikle bununla ilgili literatürleri inceledim an-cak hiçbir şey bulamadım. Böy-le de olmalıydı, çünkü İslam İn-sanın heykellinin yapılmasını ke-sinlikle yasaklıyordu. Yaptır-mak isteyen ise putperestlikle suçluyorlardı. Heykel sanatının kapsamı içine taş işleri (cam, mezartaşları, kervansaray, medrese vb. üzerindeki kabart-malar) giriyordu. Osmanlı'da XVIII. yy. sonuna kadar üç bo-yutlu heykel örneği hiç yoktu. Bu yüzden de Gürcü köylünün bahçesinde bulunan ceviz ağa-cından yapılmış 1m 145cm uzunluğundaki Sultan III. Mu-rad'ın büstü olağanüstü bir olaydır.

III. Murad (1574-1595) zamanındaki defterdar Bin Seydi aynı zamanda yüksek Vaka-i Nüvis'i¹ de idi. Kendisi Sultanların soy tarihleri olan Sılsile-na-me ve Tomar yazmıştır. Onun eserlerine Şah-name de denmektedir. Burada bizim için ilginç olan onun

(*) Tarih Bilimi Doktoru, Profesör.

1. Vaka-i Nüvis: Osmanlı İmp. devrinde, zamanın hadiselerini kaydet-mekte vazifeli olan resmî devlet tarihçisi.

eseri:

"kıafet-ul-insaniye flâşemâli al Osmanîye". Tam tercümesi "Osmanlı değerlerinde insan görünümü" şeklindedir. Anlamı ise "Osmanlı Sultanlarının insanı görünümü" dır (G. Flügel ve Ch. Rien bu şekilde yorumlamışlardır). Eserin yayımlıp yayımlanmadığını bilmiyorum ama, el yazması nüshalar çoktur ve İstanbul Topkapı Sarayı, Britanya Ulusal Müzesi, Viyana, Münih ve Dresden'de korunmaktadır. Sultan III. Murad'ın 1583 yılında Seyid Lokman'ı yazmakla görevlendirildiği eser ilk 12 Osmanlı Sultanına metliktir (Fr. Bahlinger). Her bir sultanın dış görünümü ve çalışmaları için hoş bir şekilde yazılmıştır. III. Murad hakkında: uzun boylu, yuvarlak açık renk gözlü, pembe yüzünde ince burunlu olduğu yazılmıştır. Eserin bize ulaşan el yazmalarıyla beraber sultanların portreleri de bulunmaktadır. Bunlar, Topkapı Sarayında korunan orijinallerden kopyalanmış ya da Usta Osmanlı aracılarıyla Avrupa'dan elimize ulaşmıştır. G. Flügel'e göre Şark ülğinde ressam şüphesiz Avrupalıdır. III. Murad'a verilen el yazmasına göre, III. Murad çok gençti. Dresden'deki el yazmasının daha geç dönemlere ait olduğu görülmektedir. Yeni bulunan büstü yapan da Avrupalıdır. O, Seyid Lokman'ın III. Murad hakkında yazdıklarını bilmekte ve ona göre sultanın büstünü ceviz ağacından yapmıştır. Heykeltıraşın müslüman Osmanlı olması mümkün değildir. Müslüman biri tarihî hicri olarak atardı ve bu da şekilde olurdu. Miladi takvime göre ise şekilde olurdu. Hint-Arap rakamlarından Avrupalılar yararlanıyorlardı. Gürcüler ise rakamları harf simgeleriyle yazıyorlardı. Bunun dışında III. Murad'a "Bakan" sözüyle hitap edilmektedir. Bunun, Osmanlı döneminde Osmanlıca'daki karşılığı Nazır, Vezir ve Vekil idi. Sultana bu şekilde hitap etmek de mümkün değildi. Işın doğrusu, Lokman'ın eserindeki III. Murad'ın portresinin üzerinde, kasidenin bir bölümü olduğunu sandığımız bir metin bulunmaktadır.

Bakan Sultan Murad'ın gül yüzüne

Yakın bin yıl olur bir sözüne.

Açıkta ki, Osmanlıca bilmeyen bir heykeltıraş bu metinden (bakan Sultan Murad) kısmını aldı ve ortaya anlamsız bir şey çıktı. Sultan bakan mı? Dahası, adını bile doğru alamyıp (mura) yazmıştır. III. Murad'ın güçlü olduğu dönemin tarihini de yanlış alarak, 1574 yılı yerine

1585 yılı olarak yazmıştır. Ancak, şunu da belirtmek gerekir ki, Lokman'ın eserinin Dresden'deki nüshasında III. Murad'ın minyatürünü de yaklaşık 1585-1595 yılı olarak tarihlendiriyorlar (bk. Karin Rührdanz, Türkische Miniaturmalerei, Leipzig, 1988 y.) Böylece, sanat bilimsel olmayan Osmanlı uzmanı olarak bana göre, Sultan III. Murad'ın Gürcistan'da bulunan büstünü yapan kişi Lokman'ın eserinin metin ve minyatüründen yararlanan bir Avrupalıdır. Avrupalılar, III. Murad hakkında hep iyi şeyler düşünüyorlardı ve ona "barışçı Sultan" diyorlardı. Çünkü dikkatli Avrupa'dan Güney Kafkasya'ya ve İran'a yönelmişti. Osmanlılar ise onun dönemine "Duraklama Dönemi" demektedirler.

Büstü tarihlendirmek için bize malzemenin laboratuvar analizi yardımcı olacaktır. Büstün sarılı olduğu kumaşın, dokuz kat katlanmış, bal mumuyla, ispirtoyla ve anlaşılamayan bir maddeyle ıslatılmış kalın çuvallık ketenden olduğu ortaya çıkmıştır. Moskova'lı uzmanlar kumaşı XVII-XVIII yy. olarak tarihlendirmektedirler.

Büstün Mektseba köyüne nasıl geldiği sorusunu cevaplamak çok zordur. 18. yy. dan itibaren bu bölgeyi Avrupa'dan katolik misyonerlerin sıkça ziyaret ettiğini gözönünde bulundurmak, büstü bulan alienin atalarının da büyük tüccarlar olduklarını unutmamak gerekir.

**GÜRCÜCE DERS VERİLİR,
ÇEVİRİ YAPILIR.**

TEL: (0212) 231 79 28